sanskrit class 8 book solution विज्ञानस्य उपकरणानि

अभ्यासः

मौखिक –

1. निम्नलिखितानां पदानाम् अर्थं वदत्-
अधुना , सम्प्रति , विज्ञानप्रभवानि , गृहीयन्ते , लघुकायमपि , सहस्राधिकानाम् , आयुर्विज्ञानस्य , सिध्यति , समागतम् ।
उत्तरम् -अधुना = आजकल । सम्प्रति = आजकल । विज्ञान प्रभवानि = विज्ञान से उत्पन्न । गृहीयन्ते = ग्रहण किया जाता है । लघुकायमपि छोटा स्वरूप होकर भी । सहस्राधिकानाम् = हजारों से अधिकों का । आयुर्विज्ञानस्य = आयुर्विज्ञान का । सिध्यति = सिद्ध होता है । समागतम् = आया ।

2. निम्नलिखितानाम् उपकरणानाम् आविष्कारकानां नामानि वदत-
प्रश्नोत्तरम् –
रेलचालकयन्त्रम् = जार्ज स्टीफेन्सन महोदयः । विद्युत बल्बः = एडीसन महोदयः । दूरबीन = गैलीलियो महोदयः । रेडियो यन्त्रम् = मारकोनी महोदयः । मोटरकारः = ऑस्टीन महोदयः । डायनामाइट = अलफ्रेड नोबल महोदयः ।

3. निम्नलिखितानां धातु रूपाणां पाठं कुरुत- अकरोत् –अकुरुताम् अकुर्वन्
अकरो : –अकुरुतम् अकुरुत
अकुर्वम् –अकुर्व अकुर्म

लिखित

4. निम्नलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तरं एकपदेन लिखत

(क) विद्युतबल्बस्य आविष्कारः कः कृतवान् ?

उत्तरम् – एडीसनः ।
(ख) कम्प्यूटर यन्त्रस्य आविष्कारः कस्मिन् वर्षे अभवत् ।
उत्तरम् -1946 ई.सने ।
(ग) कस्य नाम्ना नोबेल पुरस्कारः प्रदीयते ?
उत्तरम् – अलफ्रेड नोबलस्य ।
(घ) मोटरकारस्य आविष्कारं कः कृतवान् ?
उत्तरम् -ऑस्टीनः ।
(ङ) जी ब्रेड शॉ महोदयः किम् आविष्कारम् अकरोत् ?
उत्तरम् -स्कूटर यानम् ।
5. पठित पाठ भाश्रित्य निम्नलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तरं- लिखत्
(क) माइकल फेराडे नामकः वैज्ञानिकः किम् आविष्कारकम् अकरोत् !
उत्तरम् –माइकल फैराडे नामकः वैज्ञानिकः डायनेमो नामक यन्त्रं आविष्कारं अकरोत् ।
(ख) दूरबीन नामकस्य उपकरणस्य आविष्कारं कः कृतवान् ?
उत्तरम् – दूरबीन नामकस्य उपकरणस्य आविष्कारं गैलीलियो महोदयः कृतवान् ।

(ग) केन गृहे स्थिताः वयं चित्राणि पश्यामः ?
उत्तरम् – टेलीविजन यन्त्रेण गृहे स्थिताः वयं चित्राणि पश्यामः ।
(घ) कम्प्यूटर अन्त्रस्य आविष्कारं कः कृतवान् ?

उत्तरम् – कम्प्यूटर यन्त्रस्य आविष्कारं ब्रेनडे इंकटमैन्युलीय कृतवान् ।
(ङ) हेलीकॉप्टर नामकं वायुयानस्य आविष्कारं कः कृतवान् ?
उत्तर – हेलीकॉप्टर नामक वायुयानस्य आविष्कार एटीन ओहमिसः कृतवान् ।
(च) केन चूर्णेन कठोराः पर्वताः अपि भज्यन्ते ?

उत्तरम् –डायनामइटेन चूर्णन कठोराः पर्वताः अपि भज्यन्ते ।
(छ) जे . एल . वेयर्ड महोदयः कस्य यन्त्रस्य आविष्कारं अकरोत् ।
उत्तरम् – जे . एल . वेयर्ड महोदयः टेलीविजन यन्त्रस्य आविष्कारं अकरोत् ।

6. लङ्लकारे परिवर्तनं कुरुत

लट्लकार	लङ्लकार
यथा – सः करोति	सः अकरोत्

प्रश्नोत्तरम्

(क) अहं गच्छामि	अहं अगच्छम्
(ख) त्वं पश्यसि	त्वं अपश्यः
(ग) यूयं चलथ	यूयं अचलत
(घ) युवां मिलथः	युवा अमिलतम्
(३) के पश्यन्ति	के अपश्यन्व्

7 . मञ्जूषायाः उचित पदानि चित्वा वाक्यानि पूरयत-
(जॉर्ज स्टीफेन्सनेन , रेलस्थानकानि , महत् , एटीन ओहमिसेन रेडियो , स्कूटरयानस्य , रोगाः)
प्रश्नोत्तरं
(क) देशे बहूनि रेलस्थानकानि वर्तन्ते ।
(ख) रेल चालक यंत्र जार्ज स्टीफेन्सनेन निर्मित मासीत् ।
(ग) विद्युतः उत्पादनाय डायनेमो नामक यन्त्र अनिवार्य वर्तन्ते ।
(घ) अधुना टेलीविजनयन्त्रं महत् उपकारक सिध्यति ।
(ङ) हेलीकॉप्टरनामकं वायुयानं एटीन ओहमिसेन नामकेन वैज्ञानिक कृतः ।
(च) रेडियो यन्त्रेण दूरस्थाः शब्दाः गृहीयन्ते ।
(छ) आयुर्विज्ञानस्य आविष्कारैः रोगाः दूरी क्रियन्ते ।

8. उचित कथनानां समक्षम " आम् " अनुचित कथनानां समक्षं " न " इति लिखत –
यथा – विज्ञान प्रभवानि उपकरणानि सर्वेषां जीवने प्रविष्यनि सन्ति । (आम्)
प्रश्नोत्तर
(क) गैलेलियो नामक : वैज्ञानिक : इटली देशवासी आसीत् । (आम्)
(ख) एडीसन नायक : वैज्ञानिकः अपि इटली देशवासी आसीत् । (न)
(ग) मोटर कारस्य आविष्कार माइकल फेराडे कृतवान । (न)

https://www.evidyarthi.in/

(घ) टेलीविजन यन्त्रस्य आविष्कारकः आस्टीन महोदयः आसीत् । (न)
(ङ) कम्प्यूटरयन्त्रस्य आविष्कारः 1946 वर्षे अभवत् । (आम्)
(च) स्कूटर यानस्य आविष्कारं जगदीशचन्द्र बोस महोदयः अकरोत् । (न)

9. अर्थनुसारेण पदानि सुमेलयत्

पद	अर्थ
(क) अघुना	सौ
(ख) शतम्	आया
(ग) कृतवान्	इस समय
(घ) अहर्निशयम्	सिद्ध होता है
(ङ) समागतम्	उसके ही
(च) सिध्यति	बिजली का
(छ) विद्युतः	दिन – रात
(ज) तस्यैव	किया

उत्तरम्— (क) इस समय । (ख) सौ । (ग) किया । (घ) दिन – रात । (ङ) आया । (च) सिद्ध होता है । (छ) बिजली का । (ज) उसके ही ।

10. अधोलिखितानां पदानां सन्धि विच्छेदं वा कुरुत प्रश्नोत्तरम्-
(क) न + अस्ति = नास्ति ।
(ख) अति + उपयोगिनः = अत्युपयोगिनः ।
(ग) तस्य + आविष्कारः = तस्याविष्कारः ।
(घ) अहः + निशम् = अहर्निशम् ।
(ङ) एक + एकम् = एकैकम् ।
(च) तस्य + एव = तस्यैव ।

11. ' क्त ' प्रत्ययस्थ प्रयोगं कृत्वां त्रिषु लिङ्गे रूपाणि लिखन्तु
पुंल्लिंग. स्त्रीलिङ्ग नपुंसकलिङ्ग यथा – गम् + क् गतः गता गतम् प्रश्नोत्तरम्
(क) कृ + क्त कृतः कृता कृतम् (ख) दा + क्त दत्त : दत्ता दत्तम् (ग) चल + क्त चलित चलिता चलितम्
(घ) रक्ष् + क्त रक्षितः रक्षिता रक्षितम् (ङ) पठ् + क्त पठितः पठिता पठितम् (च) लिख् + क्त लिखितः लिखिता लिखितम् (छ) रक्ष् + क्त रक्षितः रक्षिता रक्षितम् (ज) स्मृ + क्त स्मृतः स्मृता स्मृतम् 12. अधोलिखितानां अशुद्धानि पदानि शुद्धानि कृत्वा लिखत-
सचितानि , अहर्निशम , समृतिसंहणे , श्रेणीकरणे , सर्वाण्यपि , आविष्कारम् , यन्त्रमनिवार्यम् , गृहयन्ते ।

योग्यता – विस्तारः

आधुनिक विज्ञान में मानव जीवन में शीघ्रता , सुख – सुविधा इत्यादि लाकर बहुत बड़ा युग परिवर्तन किया है । यद्यपि बहुत प्राचीन समय से कुछ देशों के लोग वैज्ञानिक अनुसंधान में लगे हुए थे किन्तु औद्योगिक क्रांति विगत दो तीन सौ वर्षों की देन है जिसमें यूरोप तथा अमेरिका के वैज्ञानिकों ने अनेक उपकरणों का आविष्कार किया । बीसवीं शताब्दी में इस दिशा में बहुत तेजी से आविष्कार हुए । इसके फलस्वरूप हम घर बैठे या चलते – फिरते दूर के लोगों से बातें कर सकते हैं और उन्हें साक्षात् देख भी सकते हैं । मानव अन्तरिक्ष में पहुंच गया है । विभिन्न ग्रहों तक के आंकड़े मानवीय यानों के द्वारा संकलित किये गये हैं । चन्द्रमा पर भी मानव कई बार उतर चुका है ।

https://www.evidyarthi.in/

अनेक रोगों की चिकित्सा के साधन सुलभ हो गये हैं , नई – नई दवाओं की खोज हो रही है , स्वास्थ्य के प्रति जागरूकता आज बहुत अधिक हो गयी है , जिससे मनुष्य की आयु बढ़ चुकी है ,मृत्युदर कम हो गयी है । कुछ वैज्ञानिक उपकरण ऐसे हैं जिनका हमारे दैनिक जीवन में निरन्तर उपयोग होता है । उनके आविष्कारकों के प्रति आभर प्रदर्शन करना तथा उन्हें जानना हमारा कर्त्तव्य है । इस पाठ में इस कार्यक्रम का संक्षित क्रियान्वयन है । सामान्य ज्ञन की प्रामाणिक पुस्तकों से अतिरिक्त सूचनाएँ एकत्र की जा सकती हैं ।

व्याकरण से सम्बद्ध

संख्यावाचक शब्द (51 से 75 तक) – संस्कृत के संख्यावाचक शब्द भारतीय भाषाओं में अपभ्रंश (तद्भव) रूप में आए हैं । छात्र – छात्राओं को अपनी भाषा के ऐसे शब्दों की तुलना संस्कृत मूल से करनी चाहिए और अन्तर की पहचान करनी चाहिए । यहाँ पच्चीस संख्यावाचक शब्दों के स्वरूप दिए जाते हैं । ये एकवचन तथा त्रिलिङ्गी होते हैं । अत : तीनों लिङ्गों में अपने मूल स्वरूप को ही रखते हैं जैसे एकपञ्चाशत् बालकाः / पुस्तकानि / बालिकाः सन्ति । इसी प्रकार षष्टिः ग्रन्थाः / पुष्पाणि स्त्रियः दृश्यन्ते । अन्य विभक्तियों में संख्यावाचक शब्द तो एकवचन रहता है किन्तु बोध्य शब्द किसी भी वचन में हो सकता है । जैसे — सप्ततेः बालकानां प्रवेशः अस्मिन् सभाकक्षे जातः (इस हॉल में सत्तर लड़कों का प्रवेश हुआ) । अशीतौ कक्षासु अयं विद्यालयः चलति (यह विद्यालय अस्सी कमरों में चलता है) । ध्यान दें कि सप्तति या अशीति (संख्यावाचक शब्द) उन विभक्तियों में जाकर भी एकवचन ही हैं जबकि उनके विशेष्य वास्तविक वचनों को धारण कर रहे हैं।

51 एकपञ्चाशत्
52 द्वापञ्चाशत् / द्विपञ्चाशत्
53 त्रयः पञ्चाशत् / त्रिपञ्चाशत्
54 चतुःपञ्चाशत्
55 पञ्चपञ्चाशत्
56 षट्पञ्चाशत्
57 सप्तपञ्चाशत्
58 अष्टापञ्चाशत् / अष्टपञ्चाशत्
59 नवपञ्चाशत् / एकोनषष्टिः
60 षष्टिः
61 एकषष्टिः
62 द्वाषष्टिः / द्विषष्टिः
63 त्रयषष्टिः / त्रिषष्टिः
64 चतुष्पष्टिः
65 पञ्चषष्टिः
66 षट्षष्टिः
67 सप्तषष्टिः
68 अष्टापष्टि : / अष्टषष्टिः
69 नवषष्टि : / एकोनसप्तति
70 सप्ततिः
71 एकसप्ततिः
72 द्वासप्ततिः / द्विसप्ततिः

https://www.evidyarthi.in/

73 त्रिसप्तति : / त्रयस्सप्ततिः
74 चतुसप्ततिः
75 पञ्चसपततिः

eVidyarthi